

UNIVERZITA KARLOVA PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

Posudek na rigorózní práci Mgr. Romana Šíra „Exces nutné obrany a krajní nouze“

1. Charakteristika tématu:

Rigorózní práce Romana Šíra je věnována případům, kdy objektivně existovaly podmínky odůvodňující jednání v krajní nouzi nebo v nutné obraně, ale požadavky na exkulpací nebyly splněny všechny (např. proporcionalita, subsidiarita či podmínky temporální). Problém trestní odpovědnosti za intenzivní či extenzivní exces není u nás dosud uspokojivě dořešen, přestože praxe dokáže na hraniční případy reagovat dosti pružně. Z teoretického hlediska je u nás stále patrná nerozhodnost mezi objektivním a subjektivním pojetím (inkulpabilitou a impunitou). Podle prvního přístupu právo dovoluje zachránit cennější zájem na úkor méně cenného (srovnává se hodnota statku ohroženého a obětovaného, kdy jednající osoba činí službu společnosti záchrannou cennějšího statku). Oproti tomu subjektivní teorie kladou váhu na psychologii jednající osoby a zkoumají kolizi dvou motivů pachatele (např. nouze a trestní hrozby). Posuzují pak, zda by v postavení pachatele i jiný průměrný zákonů dbalý občan jednal stejně jako pachatel. Předložená práce se dotýká i řady dalších dílčích problémů u nás dosud jen letmo zkoumaných (viz např. otázku tzv. Dauergefahr – nebezpečí, které sice bezprostředně nehrozilo tempore criminis, ale bylo nevyhnutelné, že opět nastane). Jde tu nejen o problémy obecné části trestního zákona a základů trestní odpovědnosti, ale také o otázku spravedlivosti a přiměřenosti trestu nebo téma soudního uvážení v trestním procesu. Velký klad předložené práce spočívá v komparativním přístupu a v zasazení tématu do kontextu jiných právních odvětví.

2. K obsahu práce:

Předložená práce má pro dané téma spíše atypickou, ale logicky odůvodněnou strukturu. Rozvržení jednotlivých kapitol odpovídá záměru autora zkoumat primárně případy *excesů* oproti prosté charakteristice okolností vylučujících protiprávnost. Z této koncepce pak vyplývají přednosti i slabiny práce. Velmi záslužně je reflektována řada hraničních případů či aplikačně obtížných konstelací. Na druhé straně autor např. opakuje nesprávný názor, že krajní nouze je nejobecnějším případem mezi okolnostmi vylučujícími protiprávnost. Toto zjednodušující tvrzení se objevuje v komentářových příručkách sepsaných pro praxi, neobstojí však při podrobnějším zkoumání z hlediska trestněprávní nauky. Nejobecnějším případem se krajní nouze jeví vůči ostatním okolnostem v zákoně výslovně upraveným. Na rozdíl od skutkových podstat trestných činů však OVP není v zákoně uzavřený počet a za nejobecnější z těchto okolností je zřejmě nutné považovat „dovolenost“ (např. připouští-li nebo ukládá-li mimotrestní právní předpis určité jednání) nebo i

pouhou „sociální adekvátnost“ (srov. např. zvyk „pomlázky“, který formálně vzato může být loupeží; srov. i „charakter běžného provozu“, kdy např. zavření dveří metra není omezením osobní svobody cestujícího). Na druhé straně se autorovi velmi dobře podařilo pojmově vymezit jednotlivé typy excesů a zamyslet se nad jejich znaky.

Kladně hodnotím snahu autora vypořádat se s otázkou, zda by bylo vhodné zakotvit i v našem trestním právu zvláštní trestné činy spočívající v excesu z krajní nouze či nutné obrany. Autor se k podobným snahám staví odmítavě a toto stanovisko přesvědčivě dokládá. Za výraz přemýšlivosti a exegetického talentu autora považuji jeho rozbor, jež se týká povinnosti snášet nebezpečí dle § 28 odst. 2 trestního zákoníku. Autor se systematicky správně vyjadřuje ke vztahu citovaného problému k otázce jednání formou opomenutí (§ 112 TZ). Doktorand si je vědom provázanosti tématu s problémy trestání a dle mého přesvědčení správně pléduje za rozšíření možností soudu upustit zcela od potrestání.

Za klíčový přínos práce Romana Šíra považuji zejména porovnání úpravy nutné obrany a krajní nouze v různých právních odvětvích. Doktorandovi se daří poukázat na zajímavé rozdíly a souvislosti, které v ryze trestněprávním výkladu obvykle unikají. Autor věnuje pozornost např. náhradě újmy, jíž se osoba v nouzi nebo obránce může dle občanského zákoníku domáhat nejenom proti útočníkovi nebo původci nebezpečí, ale solidárně i proti tomu, v jehož zájmu žalobce zasáhl. Diplomant si všimá také skutečnosti, že dle ustanovení občanského zákoníku o nutné obraně může být útočníkem i právnická osoba. Autor upozorňuje také na rozdíly, které pro oblast občanského práva vyplývají z procesní rovnosti účastníků řízení. Podstatnou okolností je i fakt, že naplnění podmínek nutné obrany v civilním procesu prokazuje obránce.

Důležité postřehy autora se týkají případů, kdy obránci hrozí vzhledem k jeho poměrům jen nepatrná újma. Občanské právo v takové situaci spatřuje intenzivní exces z nutné obrany. Autor zdůrazňuje, že nepatrnost je nutné posuzovat subjektivně z hlediska obránce. Nelze pouze vyčíslit hrozící újmu neboť i relativně malá újma může být pro obránce zvlášť citelnou např. pro jeho špatné ekonomické poměry (autor zmiňuje i otázku hodnoty zvláštní oblíbenosti). K výkladu autora je vhodné poznamenat, že starší trestněprávní nauka (zejm. německy psaná) se opakovaně vyjadřovala k otázce obrany před pouhými zlomyslnostmi (tzv. Unfugabwehr- např. polití neškodnou tekutinou, odstrčení ve frontě) nebo verbálními a nonverbálními urážkami (tzv. injurie – např. obscénní posunky adresované ženě obránce).

Autor si bystře povšiml některých paradoxů u institutu nutné obrany: jednání, které nebylo posouzeno jako trestné, může být dle občanskoprávní úpravy protiprávní a obránce by mohl být povinen k náhradě újmy (např. u tzv. putativní nutné obrany, kde pro občanskoprávní odpovědnost za škodu postačí nedbalost, avšak pro trestní odpovědnost je u dané skutkové podstaty nutný úmysl). Nastat však může i konstelace opačná, kdy bude vyloučena občanskoprávní odpovědnost obránce, který překročil meze nutné obrany dle trestního zákoníku, ale z pohledu občanského práva nedojde ke vzniku újmy (exces naplňující znaky pokusu trestného činu). Podobné paradoxy nacházíme i v oblasti krajní nouze, v případě osoby, která čelí nebezpečí, jež sama vyvolala: pokud osoba v nouzi např. vydráždí psa, který ji následně ohrožuje na zdraví, je dle trestněprávní úpravy oprávněna psa zranit a usmrtit. V občanskoprávní oblasti však osoba odpovídá za škodu způsobenou usmrcením psa. Doktorand se obsáhle zabývá otázkou proporcionality; poukazuje rovněž na to, že v občanském zákoníku není zmíněna situace, kdy osoba v nouzi měla povinnost nebezpečí snášet. Na druhé straně občanské právo explicitě řeší případy, kdy obětovaná hodnota byla v době přímo hrozícího nebezpečí již odsouzena k neodvratnému zániku.

3. Hodnocení z formálních a metodologických hledisek:

Jako zjevnou slabinu práce spatřuji poměrně omezený okruh použité literatury, který není zcela přiměřený komplexitě tématu ani deklarovaným cílům autora. Domnívám se, že rigorózní práce by měla mít již poněkud širší teoretické zakotvení (např. ve srovnání s prací diplomovou). Předložená práce je dosti poplatná několika málo příručkám a učebnicím. Autor sice mezi svými prameny uvádí např. řadu odborných článků, přesto se až příliš velká část teoretického výkladu

spoléhá výlučně na komentář k trestnímu zákoníku od Šámalova kolektivu. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že autor tuto kostru výkladu, převzatou z příruček a učebnic, velmi zdařile doplňuje o závěry soudních rozhodnutí a vlastní cenné úvahy a postřehy. Uchazeč rigorózní zkoušky může z velkého počtu českých a zejména cizojazyčných (např. německých) monografií o zvoleném tématu nastudovat vždy jen menší zlomek. Podstatné je, zda uchazeč na tomto základě prokáže schopnost samostatné badatelské a autorské činnosti na úrovni odpovídající rigoróznímu řízení. O kvalitě práce Romana Šíra svědčí patrná vysoká míra vzhledu autora do obtížného tématu a jeho schopnost téma čtenáři srozumitelně a poutavě zprostředkovat. Tomuto dobrému dojmu napomáhá skutečnost, že práce byla sepsána kultivovaným odborným stylem. Formální náležitosti, včetně poznámkového aparátu jsou zachovány.

Celkově lze říci, že úspěch uchazeče tkví nikoli v syntetických podrobnostech, ale spíše ve schopnosti komparace a v objevování nových překvapivých souvislostí.

4. Otázky k ústní obhajobě:

Při ústní obhajobě by uchazeč mohl podat výklad o rozdílech mezi tzv. agresivní a defenzivní krajní nouzí. Dále si může zvolit dva z následujících aplikačních problémů:

Okradený za 14 dní po krádeži uviděl zloděje, jak se projíždí na jeho odcizeném kole. Kolo mu násilím odňal. Posuďte.

Připouští se nutná obrana i poté, co útočník dosáhl úspěchu např. u znásilnění a na dalším ubližování poškozené již nemá zájem?

Co když útočník užívá tzv. živý nástroj – může obránce obranu zaměřit i proti němu?

Co když majitel obchodu s klenoty vystřelí po lupiči, který prchá po rušné ulici, kde mohou být postřeleni i jiní lidé?

Jak je to s nutnou obranou proti vydírání? Smí vydíraný provést vloupání a odcizit vyděrači počítač s kompromitujícími materiály?

5. Doporučení:

Rigorózní práci Mgr. Romana Šíra **doporučuji** k ústní obhajobě.

V případě úspěšné obhajoby **doporučuji**, aby byl Mgr. Roman Šír promován doktorem práv (JUDr.)

V Praze dne 28. října 2018

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.
oponent rigorózní práce